

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 adlı seri, şehir şehir Türkiye'nin Millî Mücadele ile ilgili yerel hafızasını tazelemekte olup Millî Mücadele yıllarının eksiksiz olarak yurdun dört bir yanında nasıl yaşandığını göstermektedir. Çok sayıda akademisyen ve araştırmacının katılımı ve katkısıyla Millî Mücadele'nin yerel düzeydeki izlerinin derlenip değerlendirildiği bu çalışma yerel tarihin demokratik, sivil ve katılımcı imkânlarından yararlanarak, insanların kendilerini birer parçası olarak hissedebilecekleri bir tarihsel hafıza oluşturmayı hedeflemektedir.

Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'tan Ankara'ya intikal etmeleriyle beraber Millî Mücadele'nin merkezi Ankara olmuştur. Ankara'nın merkez olmasını takip eden süreçte millî kuvvetlerin sağladığı başarıların etkisi ile siyasi, askerî, ekonomik ve diplomatik gücün İstanbul'dan Ankara'ya geçtiği görülmüştür. Yirminci yüzyıl başlarken küçük bir Anadolu kasabası olan bu şehir 1922 yılının sonlarında fiilen muzaffer bir başkente dönüşmüştü. Devrin büyük emperyalist güçleri İngiltere, Fransa, İtalya ve onların desteği ile "Küçük Asya Macerası"na atılmış Yunanistan karşısında kazanılan büyük zaferi takip eden yıl, Ankara yeni devletin resmen baş şehri olarak tacını da takmıştı.

MİLLÎ MÜCADELE'NİN YEREL TARİHİ
1918-1923

MİLLÎ MÜCADELE'NİN YEREL TARİHİ
1918-1923

Ankara

12

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Vedat Dalokay Caddesi No: 112 Çankaya 06670 ANKARA
Tel: +90 (312) 442 29 03 Faks: +90 (312) 442 72 36

www.tuba.gov.tr

www.facebook.com/turkiyebilimlerakademisi

twitter.com/TUBA_TurkBlmAkad

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

**MİLLÎ MÜCADELE'NİN
YEREL TARİHİ
1918-1923**

**LOCAL HISTORY
OF THE NATIONAL STRUGGLE
1918-1923**

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 Cilt: 12 / Local History of the National Struggle 1918-1923 Vol: 12

Türkiye Bilimler Akademisi Tarih Serisi: 1

ISBN: 978-625-8352-62-7 (Tk) - 978-625-8352-74-0 (12. Cilt) DOI: 10.53478/TUBA.978-625-8352-74-0

**Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi, Proje Sorumluları /
Türkiye 1918-1923 The Project of the Local Histories of the National Struggle, Project Owners**

Muzaffer Şeker (Prof. Dr. / TÜBA Başkanı / TÜBA President)

M. Fatih Andı (Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörü / Rector)

Proje Bilim ve Danışma Kurulu / Project Scientific and Advisory Board

Azmi Özcan (Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Cezmi Eraslan (Prof. Dr. / İstanbul Üniversitesi)

Haluk Selvi (Prof. Dr. / Sakarya Üniversitesi)

Nurten Çetin (Prof. Dr. / Trakya Üniversitesi)

Süleyman Beyoğlu (Prof. Dr. / Marmara Üniversitesi)

Zekeriya Kurşun (Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Proje Yürütücüleri ve Editörleri / Project Executors and Editors

Mustafa Göleç (Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Zeynep Kevser Şerefoğlu (Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

İlhami Danış (Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Cilt Koordinatörleri / Volume Coordinators

Süleyman Beyoğlu (Prof. Dr.) - Ali Satan (Prof. Dr.)

Cilt Hakemleri / Volume Reviewers

Nejla Günay (Prof. Dr.) - İlhami Danış (Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr.)

Proje İdari İşler Sorumluları / Project Administrative Affairs Officers

Mürsel Doğrul (Dr. / TÜBA Başkan Danışmanı / Advisor to the TÜBA President)

Büşra Bulut (Uzm. / Specialist / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

İngilizce Metin Revizyonu / English Text Revision

Hüseyin Selçuk (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi) - Büşra Bulut (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Grafik Tasarım / Graphic Designer

Mustafa Altıntepe

Kapak Görseli / Cover Image: Misâk-ı Millî Haritası / The Map of National Oath (Kaynak: Türk Tarih Kurumu)

Baskı Yeri, Tarihi / Publication Place and Date: Tek Ses Ofset Matbaa San.Ltd.Şti Tel: +90 312 341 66 19 - Ankara / 2023

Baskı Adedi / Pcs.: 500

Türkiye Bilimler Akademisi / Turkish Academy of Sciences

Vedat Dalokay Cad. No: 112 06670 Çankaya - Ankara / Tel: +90 312 442 29 03 • www.tuba.gov.tr

© Türkiye Bilimler Akademisi 2023. Bu eserin tüm yayın hakları, Türkiye Bilimler Akademisi'ne aittir. Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz ve çoğaltılamaz. Eserden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

©Turkish Academy of Sciences, 2023. All publishing rights of this work belong to the Turkish Academy of Sciences. It may not be printed and reproduced partially or fully without the written consent of the publisher. It can be cited by providing full reference.

Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim, etik ve hukuk açısından bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Editörlerin ve Türkiye Bilimler Akademisi'nin sorumluluğu bulunmamaktadır.

The scientific responsibility for the language, scientific, ethical and legal aspects of all the articles included in the book belongs to the authors. Turkish Academy of Sciences and the editors have no responsibility

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 (C. 12): Ankara / ed. Mustafa Göleç, Zeynep Kevser Şerefoğlu ve İlhami Danış. -- Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2023.

652 s. ; 21 x 29,7 cm. - (Tarih Serisi ; 1)

Bibliyografya var.

ISBN 978-625-8352-62-7 (Tk)

978-625-8352-74-0 (12.c)

1. Türkiye--Tarih--Kurtuluş Savaşı, 1918-1923. 2. Türkiye--History--The War of Independence, 1918-1923. 3. Milli Mücadele dönemi, 1919-1923. 4. National Struggle period, 1919-1923.

DR589 M555 2023 c. 12

956.1023

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

FATİH
SULTAN
MEHMET
VAKIF ÜNİVERSİTESİ

100
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILI

**MİLLÎ MÜCADELE'NİN
YEREL TARİHİ
1918-1923**

**LOCAL HISTORY
OF THE NATIONAL STRUGGLE
1918-1923**

**CİLT / VOL.
12**

Ankara

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

İÇİNDEKİLER

Table of Contents

Takdim

Foreword

Muzaffer Şeker

ix

Ön Söz

Preface

Mustafa Göleç, Zeynep Kevser Şerefoğlu, İlhami Danış

xiii

Cilt Hakkında

About Volume

Süleyman Beyoğlu, Ali Satan

xxv

Ankara'nın İdari, Ekonomik ve Sosyal Yapısı

Administrative, Economic and Social Structure of Ankara

Süleyman Beyoğlu

1

I. Dünya Savaşı'ndan Millî Mücadele'ye Ankara

Ankara from World War I to the National Struggle

Süleyman Beyoğlu

67

Millî Mücadelenin Kalpgâhı: Ankara'nın Millî Mücadele Merkezi Olma Süreci

The Heartland of the National Struggle: Ankara's Process of Becoming the Center of National Struggle

Ali Satan

105

TBMM ve Ankara Hükûmetleri

TBMM and Ankara Governments

Ali Satan

137

Ankara'nın Askeri Başarıları ve Diplomasi

Ankara's Military Successes and Diplomacy

Süleyman Beyoğlu

177

Ankara İstiklâl Mahkemesi (1920-1922) (5 Ekim 1920- 31 Temmuz 1922)

The Ankara Independence Tribunal (1920-1922) (5 October 1920 - 31 July 1922)

Cansu Karakuş

245

Millî Mücadele'nin Merkezi Olarak Ankara'da Bayındırlık Faaliyetleri

Ankara as the Center of the National Struggle Public Works Activities

Aydın Çakmak

265

Hatıratlarda Millî Mücadele Döneminde Ankara

Ankara During the National Struggle in Memoirs

Mervenur Tuzak

285

Birinci Mecliste Bilinmeyen Bir Yapılanma: Selameti Umumiye Komitesi

An Unknown Structure in the First Parliament: Selameti Umumiye Committee

Muzaffer Yardımcı

307

Mütareke Dönemi'nde Ankara Sancağında Nüfus Hareketleri (Vilayat-i Şarkıye Mültecileri, Ermeniler ve Araplar)

Population Mobility in Ankara Sanjak during the Armistice Period (Vilayat-ı Şarkıye Muhajirs, Armenians and Arabs)

Yunus Pustu

321

Heyet-i Temsiliye Üyelerinin Seçilmesi

Election of Representation Committee Members

Burcu Kaya

343

Chester İmtiyazı Kapsamında Yeni Ankara

New Ankara in the Scope of Chester Concession

Kıymet Yasavul

361

Birinci Mecliste Ankara Milletvekilleri

Ankara Deputies in the First Parliament

Şerif Demir

387

Bitmeyen Seferberlik: Millî Mücadele Ankara'sında Savaş Ekonomisi (1918-1923)

Endless Mobilization: National Struggle War Economy in Ankara (1918-1923)

Utku Akar

409

İngiliz ve Amerikan Basınında Pontus Rumları ve Ankara Hükûmeti

The Greeks of Pontus and the Ankara Government in the British and American Press

Merve Doğan Kader

429

Millî Mücadele Sinemasında "Ankara"

"Ankara" in the National Struggle Cinema

Semra Kir Şimşek

455

**Karaman Türkleri'nin Meşru Mücadelesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisiyle Münasebetleri
(1920-1923)**

Legitimate Struggle of Karaman Turks and Relations with the Grand National Assembly of Türkiye
(1920-1923)

Bülent Atalay
477

Millî Mücadele Sırasında ABD'nin Ankara Temsilcileri

Representatives of the United States of America in Ankara During the National Struggle

Selim Hüsem
509

Hüseyin Rauf Orbay'ın Ankara Günleri

Ankara Days of Hüseyin Rauf Orbay

Burcu Özcan Erdal
529

**The New York Times ve The Washington Post Haberleri ile Ankara'nın Başkent Oluşuna Amerikan
Kamuoyunun Bakışı**

American Public Opinion on Ankara's Becoming the Capital in The New York Times and The Washington
Post

Şebnem Oğuz Uzuner
553

**Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey'in Günlüklerinde Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara (Önemli
Günler, Kutlamalar ve Halkbilimsel Unsurlar)**

Ankara During the War of Independence in the Diaries of Kütahya Deputy Yusuf Cemil Bey (Important
Days, Celebrations and Folkloric Elements)

Ahmet Demircan
569

Millî Mücadele Döneminde Ankara'da Basın Faaliyetleri (1918-1923)

Press Activities in Ankara during the National Struggle Period (1918-1923)

Sinan Demirağ
605

Takdim

Prof. Dr. Muzaffer Şeker
TÜBA Başkanı

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Türkiye'de bilimin geliştirilmesi ve özendirilmesi misyonuna sahip özerk bir üst kuruluştur. Akademinin kökenleri, 1851 yılında Osmanlı Devleti'nde kurulan Encümen-i Daniş ve 1861'de kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'ye kadar gitmektedir. TÜBA'nın faaliyetleri temel bilimler ve mühendislik bilimleri, sağlık ve yaşam bilimleri, sosyal ve beşerî bilimler olmak üzere üç kategoride tüm bilim alanlarını kapsamaktadır. TÜBA, çalışma grupları, hibe ve ödül programlarının yanı sıra bilimsel etkinlik, raporlama gibi başlıklarda üniversiteler, dünya bilim akademileri ve şemsiye kurum mahiyetindeki paydaşları ile iş birliği içinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

TÜBA ile Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (FSMVÜ), Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş dönemine ve Millî Mücadele yıllarına merkezden bakan siyasi ve askeri tarihyazımının ötesine geçerek, toplumsal ve yerel bir perspektiften bakan, yerel toplulukların, sıradan insanların Millî Mücadele'ye dair algı ve deneyimlerinin Millî Mücadele tarihyazımına dahil edildiği "Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi"ni 2021 yılı Haziran ayında başlatmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir" ifadesinden hareketle, bu çalışmalara tarih yazmanın öneminin bilincinde ve bilimsel, objektif veriye dayalı gerçeği arama gayreti içerisinde olarak iki yıl boyunca emek veren ve katkı sunan akademisyenlerimize özverili çalışmalarını için teşekkürlerimi sunarım. Bu tür çalışmaların güncellenerek Millî Mücadele öncesi ve sonrasına da ışık tutacak şekilde çoğalmasını temenni ederim.

"Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi" ciltlerinin hazırlanması için yol haritası çıkarmak ve yayın ilkelerini tespit etmek amacıyla, FSMVÜ ev sahipliğinde 7-8 Haziran 2021 tarihlerinde İstanbul'da "Millî Mücadele'ye Yerel Bakışlar Çalıştayı" organize edilmiştir. 22 farklı üniversite ve 3 müzeden toplam 34 bilim insanının katıldığı çalıştayı ardından sonuç raporu da yayımlanmıştır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve Gaziantep Üniversitesi ev sahipliğinde “Millî Mücadele’ye Yerel Bakışlar Sempozyumu” Panorama 25 Aralık Müzesi’nde 22-24 Ekim 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 29 farklı üniversite ve kurumdan bilim adamları ile bağımsız araştırmacıların yer aldığı iki gün süren bilimsel program 40’ı aşkın bilim insanıyla yürütülmüştür. 22-26 Haziran 2022 tarihlerinde düzenlenen “Millî Mücadele’de Karadeniz” başlıklı üçüncü sempozyum ve sempozyumu takip eden çalıştayda ise Hitit Üniversitesi ev sahipliğinde 24 üniversiteden 35 bilim insanı yerel tarih çalışmalarını mercek altına almıştır. 28-30 Ekim 2022 tarihleri arasında “Millî Mücadele’de Batı Anadolu ve İzmir Sempozyumu” başlığıyla Ege Üniversitesi’nde gerçekleştirilen sempozyumda Batı Anadolu ve İzmir özelinde Millî Mücadele değerlendirilmiştir. Farklı üniversitelerden akademisyenler, İzmir’in işgalinden işgal günlerinde diğer Batı Anadolu şehirlerinin durumuna, belgelerin dilinden Millî Mücadele’de rol oynamış portrelere, Büyük Taarruz’a ve sonrasında yaşananlara kadar geniş bir çerçevede bildirimlerini sunmuşlardır.

Ulusal ölçekte gerçekleştirilen konferans ve çalıştaylar dizisinin titizlikle yayına dönüştürülmüş halini teşkil eden elinizdeki eser, 1918-1923 yılları arasında yaşanan başta zorlu işgal dönemi olmak üzere Millî Mücadele’nin evveliyatını, ilk örgütlenmeleri, istiklal ve istikbal mücadelesinin teşkilatlanmasını, süreç içerisinde kurmay kadrosunun oluşmasını ve Gazi Mustafa Kemal Paşa liderliğinde onun ve silah arkadaşlarının yaşadıkları zorluklar ve aştıkları sorunları, ulusal ve yerel destekler ile zafere giden yolu, ülkenin geniş coğrafyasına yayılan Kurtuluş Savaşı’na ve Cumhuriyet’in kuruluşuna katkıda bulunan kahramanları, bu uğurdaki bölgesel çabaları derinlemesine incelemeyi amaçlıyor. Bu kitap, Doğu Anadolu’nun engebeli arazilerinden Ege şehirlerine, Anadolu bozkırından Karadeniz ve Akdeniz’in sahil şeridine kadar Türk direnişinin çok yönlü doğasını anlamak için gerekli olan tarihi verileri derliyor.

Millî Mücadele, milli olduğu kadar yerel bir çabaydı. Farklı bölgeler, kendi özel tarihleri, demografileri ve jeopolitik koşullarından etkilenen benzersiz zorluklarla karşılaştı. Bazı bölgelerde yerel liderler yabancı işgal güçleriyle mücadele etmek zorunda kalırken, diğerlerinde etnik gruplar arası gerilimlerin veya farklı siyasi eğilimlerin karmaşık incelikleriyle karşı karşıya kaldılar. Her bölgenin kendi kahramanları, stratejistleri ve kolektif çabaya katkıda bulunmak için zorluklara göğüs geren genciyle yaşlısıyla kadınıyla toplumun tüm kesimlerinden insanlarımız vardı.

Bu farklı anlatılar arasında yolculuk ederken, Türk Kurtuluş Savaşı’nın daha kapsamlı ve incelikli bir resmini oluşturmayı amaçlıyoruz. Bu yerel liderlerin ve toplulukların kolektif çabalarını tanıyarak, Türkiye’nin imparatorluktan cumhuriyete geçiş sürecinin anlaşılmasını zenginleştirmeyi umuyoruz.

Tarihsel hafızanın katılımcı ve çok merkezli bir perspektifle genişletilmesi gerekliliği, Millî Mücadele dönemi bağlamında uzun süre tartışma konusu olmuştur. "Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi" bu kritik ihtiyacı göz önünde bulundurarak, tarihi demokratik bir yaklaşımla ve çok sesli bir perspektifle yeniden yazmanın önemini vurgulamaktadır. Bu projede benimsenen yaklaşım, tarihin tüm toplumsal katmanların etkileşimleri ve katkılarıyla şekillendiğini kabul etmektedir. Türkiye'nin tüm vilayetlerindeki milli hafızanın ne denli zengin ve çeşitli olduğu ortaya konmaktadır. Bu yaklaşım, Millî Mücadele Tarihinin sadece genel hatlarıyla değil, yerel ayrıntılarıyla da nasıl şekillendiğini göstermektedir.

Toplamda 150'ye yakın akademisyen ve araştırmacının katkılarına dayanarak, 81 ilimizi kapsayan ve 12 ciltten oluşan bu eser, Cumhuriyetimizin 100. Yılına anıtsal bir armağan niteliği taşımaktadır. Kitap serisi, Millî Mücadele dönemine dair disiplinlerarası, katılımcı ve kapsamlı bir perspektifle yeni bir bakış sunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve müreffeh muasır medeniyetler seviyesinin de üzerinde yer almak hedefine ulaşmış olarak sonsuza dek payidar olması temennisi ile başta Gazi Mustafa Kemal ve silah arkadaşları olmak üzere tüm şehit ve gazilerimizi minnet, rahmet ve şükranla yad ediyorum.

Akademisyenlerden tarih meraklılarına geniş bir okuyucu kitlesi için bu eser, Millî Mücadele'nin yerel tarihine dair vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olma özelliği taşıyor. Bu serinin, tarih bilincimizin derinleştirilmesi ve genişletilmesi adına kritik bir katkı sağlayacağına inanıyoruz

Ön Söz

Doç. Dr. Mustafa Göleç
Doç. Dr. Zeynep Kevser Şerefoğlu
Doç. Dr. İlhami Daniş
Proje Yürütücöleri ve Editörleri

Tarih, tanımı gereği geçmişten farklıdır; geçmişte olmuş ama olup bitmemiş hadiselerin bilgisidir. Umurumuzda olmayan bir geçmiş, tarih değildir. Tarih yaşamakta olduğumuz hayata tesir etmeye devam eden, bizi duygulandıran, sevindiren, heyecanlandıran, üzen bir geçmişin bilgisidir. Yaşadıklarımızı izah eden ve hatta bunları normalleştiren, meşrulaştıran bir bilgidir. Bu yüzden tarih bir kere yapılsa da her devirde tekrar ve tekrar yazılmak durumundadır. Her devirde toplumlar kendi ihtiyaçları doğrultusunda geçmişle yeniden yüzleşmek, hesaplaşmak, onu yorumlamak ve yazmak zorundadır.

Toplumlar da bireyler gibi başlarına gelen her şeyi hatırlamazlar. Olmak istediklerini olabilmek için hatırlamaları ve unutmaları gerekenleri seçerler. Toplumsal bilinç, insanların birlikte hatırlayıp birlikte unutmaları ile inşa edilir. Sadece kendi yaşadıklarını hatırlayan birey belki fert olabilir ama şahsiyet olamaz. Birlikte hatırlamayan insanlar millet, ulus, cemiyet ve hatta aile bile olamazlar. Millî Mücadele bizim birlikte hatırladığımız tarihimizdir. Bizi biz yapan yakın geçmişimizdir. Farklılıklarımız zaman zaman aramızda tefrikaya yol açsa da Millî Mücadele kavramı üzerinde buluşur, anlaşır ve uzlaşırız.

Her kuşakta Millî Mücadele'nin, bu büyük ve kurucu hadisenin yeniden ele alınması, yorumlanması, işlenmesi elzemdir. Her nesil Millî Mücadele'yi yeniden kazanmalı ve kendine mal etmelidir. Milletimizin kaderini tayin eden ve milletler arasında temayüz etmesini sağlayan Millî Mücadele'nin hakikatini daha doğru anlamak ve daha iyi anlatmak, gelecek nesillerle yakın geçmişimiz arasında bir köprü kurmaktır. Bunu yaparken tarih ilminin ilke ve usullerine riayet edilmelidir. Aksi takdirde Mustafa Kemal Atatürk'ün deyişiyile "Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır."

Modern Türkiye'nin doğuşunda Millî Mücadele, başka hiçbir vaka ile karşılaştırılmayacak önemde bir semboldür. Farklı siyasi perspektifler tarafından bu büyük tarihsel hadise Millî Mücadele, Mücadele-i Milliye, İstiklal Harbi, Kurtuluş Savaşı, Bağımsızlık Savaşı gibi isimlerle anılmıştır. Millî Mücadele'nin hakikati üzerindeki söylemsel rekabet, onun ne olduğunun tespiti üzerindeki anlam mücadelesi, aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği üzerinde söz hakkı mücadelesidir. Ne yazık ki Millî Mücadele tarih yazımı, her ne kadar bugüne dek zengin bir literatür ortaya konulmuş olsa da bu büyük hadisenin tüm aktörlerine hak ettikleri değeri vermiş sayılamaz. Millî Mücadele tarihinin demokratik, katılımcı, çok sesli ve çok merkezli olarak yazılması ihtiyacı ortadadır.

30 Ekim 1918'den 29 Ekim 1923'e geçen beş yıl, imparatorluğumuzun yıkıldığı, coğrafyamızın yerel, ulusal ve uluslararası mücadele ve rekabetlerin nesnesi ve sahnesi olduğu bir kritik evredir, bir manada Türkiye'nin en uzun beş yılıdır. Bu dönemi ve hadiseyi hatırlamak, anlamak, anlatmak için ne yapılırsa azdır. Ne mutlu ki resmî kurumlar, üniversiteler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları Millî Mücadele'nin yüzüncü yıldönümü ile ilgili bir dizi önemli çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Türkiye Bilimler Akademisi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi iş birliği ile yürütülen proje kapsamında yayınlanan 12 ciltlik *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923* üst başlıklı elinizdeki eser de bu çalışmaların örneklerinden biridir.

Millî Mücadeleyi Hatırlamak ve Anmak

Her insan önce kayda değer bir hayat yaşamak, sonra yaşadığı hayatın yani kişisel tarihinin yazılmasını, hem de güzel yazılmasını ister. Hatırlanma arzusu ve unutulma korkusu iyi bilinme isteğinin tabii sonucudur. Taziye ilanlarında ölümlerin ardından verilen unutmama sözü, insanın fitratındaki unutulmama umuduna bir cevaptır. Oysa unutmak insanidir ve hatırlamak da insanın yeryüzündeki en değerli eylemlerindendir. Hatırlama ihtiyacı hatırlanma arzusunun fevkindedir. Hatırladığımızda bir "özne" oluruz. Geçmişte kalmış tarihî hadiseleri ve şahsiyetleri hatırlamak ve anmak bizi kendimizin üzerine ve ötesine taşır.

Hatırlamak yalnızca kişisel değil aynı zamanda toplumsal bir eylemdir. Kişisel belleğimizin önemli bir kısmını yaşam öykümüz doldurur. Bu, geçmişte yaptıklarımızı sakladığımız, bize kendinizi tanıtır mısınız sorusu ile karşılaştığımızda başvurduğumuz belleğimiz, yaşayan hafızamızdır. Buradaki anılarımız sayesinde kendimizle, kimliğimizle ilgili bir görüş sahibi oluruz. Bu bellek sayesinde kurbanı ya da faili olduğumuz şeyleri hatırlar, sorumluluk, acı, ıstırap, korku, şeref, utanç duyarız. Öte yandan insanın bundan gayrı, kişisel olmayan bir de toplumsal belleği vardır. Bu bellek, içinde bulunduğumuz toplulukta üretilen, yazılan, hatırlanması istenen bir geçmişe karşılık gelir. Canlı bellekte yani bireysel bellekte geçmiş, maruz kaldığımız bir şeydir, elimizde olmadan birikir. Toplumsal bellekteki ise çoğu zaman ait olduğumuz grubun yaşadıklarından seçilerek oluşturulan bir geçmiştir. Burada bir elekten geçirme süreci söz konusudur. Canlı bellek bizzat yaşanarak oluşurken, toplumsal bellek ise öğrenerek, özellikle de sosyalleşme süreçlerinde meydana gelir. Millî ve dinî bayramlar bunun örneklerinden olup birer ortak hafıza pratiğidir. Toplumsal bellek ailede, okulda, camide, çarşı-pazarda edindiğimiz bir bellektir.

Pierre Nora “Bellek böler, tarih birleştirir.” derken, bu ayrıma işaret etmektedir. Bellek dediği bireysel bellek, tarihle kastettiği ise toplumsal bellektir. Hepimiz bireysel olarak farklı şeyler yaşarız ama ortak anılarımızla bir cemiyet oluruz. Aile olmak bile biyolojik faktörlerden çok aile bireylerinin ortak anıları ile mümkündür. Toplumsal ritüeller, ibadetler, bayramlar, yıldönümleri, anma törenleri, fetih veya kurtuluş kutlamaları hep hatırlama eylemidir. 18 Mart, 23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Mayıs, 30 Ağustos, 29 Ekim, 10 Kasım... Bu zamanlarda bireysel değil toplu bir hatırlama icra ederiz. Çünkü hatırlamak başkalarıyla yapılan bir eylemdir. Bizzat yaşamadığımız şeyleri hatırlarız, belleğimiz başkalarının belleği ile bağ kurar. Geçmiş bu zamanlarda bireysel belleğimiz için adeta yeniden canlandırılırken, aslında geçmişte kalan güncele dönüştürülür. Bu eylem geçmişte yaşayanlara borcumuz olmadığı gibi bir jest olarak da yapılmaz. Bu, yaşayanların kendi yararlarını gözeterek uyguladıkları bir pratiktir. Çünkü ortak geçmişi hatırlayabildikleri zaman bir grup, toplum yahut ulus olabilirler.

Yani bellek aslında meydana gelenle değil olacak olanla ilgilidir. Hatırlanan şeyler geçmişte olduğu için değil, gelecekte işe yarayacağı için hafızada saklanır. Bir başka deyişle hatırlama beklentilere hizmet eder. Bireysel hatırlama gibi toplumsal hatırlama da böyledir. Hatırlama pratikleri sayesinde grubun değerleri bireyler ve nesiller arasında dolaşır. Grup içi ayrışma ve çekişmeler azalır. Hatırlanıp yâd edilenler genellikle grubun şaşaalı günleri olsa da bazen travmalar da anılabilir. Bunların bir arada yaşandığı anlar ve dönemler tarihte “yıldızın parladığı anlar”dır. Nitekim Türkiye’nin 1918-1923 yılları arasındaki beş yıllık zaman dilimi, Millî Mücadele dönemi, tarihimizin hem en travmatik anlarını hem de en parlak sahnelerini içerir.

Modern uluslar ortak hafıza siyasetleri ile ortaya çıkmıştır. Tarih, dil, kültür ve edebiyat ortak hafızanın bileşenleridir ve toplumlar bu bileşenler ile başka toplumlardan farklı bir bütün olduklarının ayırdına varırlar. Bir toplumda aynı toplumsal belleğe sahip olanlar bir kuşak teşkil ederler ve kuşaklar arası çatışma aslında farklı bellek repertuarları arasındaki uyumsuzluktur. Bambaşka anılara sahip kuşaklar arasında iletişim problemleri kaçınılmazdır. Bu yüzden 19. yüzyılda uluslar, resmî tarih anlatılarıyla aslında bir manada ortak bir hafıza siyaseti gütmüşlerdir. Ulusların kurucu aktörleri yani “tarih yapanlar” bu yüzden tarih yazma işini de çok önemsemişler, birçoğu bizzat tarihler kaleme almış, kimisi de tarihçiler, şairler ve ediplerden yaptıklarını söz tuğlalarıyla anıtlarıyla istemişlerdir. Ulus inşası için gerekli olan hafıza siyasetinin bir yüzü hatırlamak ise bir yüzü de unutmaktır. Grubun bir ve bütün olması, parçaların birbirleri ile çelişen ve çatışan hatıralarını unutarak uyuşan ve uzlaşan anılarını çağırması ile mümkündür.

Ortak hafıza siyasetleri sayesinde belli bir zaman diliminde unutulmuş bir tarih, otorite tarafından diriltirken, başka bir zamanda işlevini yitirip unutulmaya terk edilebilir. Türkiye’de 1950’lerde unutilan Kutulamare Zaferi kutlamaları ya da 27 Mayıs Darbesi ile ihdas edilip 12 Eylül sonrasında unutilan Hürriyet ve Anayasa Bayramı buna misal gösterilebilir. Bu hatırlama pratiklerinin yakın dönemdeki bir örneği olan 1998’deki Cumhuriyetimizin 75. yılı kutlamaları epey parlaktı ve kütüphanelerin ilgili raflarındaki 75. yıl logolu yayınlar bile bunu göstermeye kâfi gelir.

Hatırlama ve unutma siyasetleri genellikle ya bir tür köken arayışıyla sisler ardındaki çok uzak bir geçmişe (Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın tarihinin Mete Han'a dayandırılması gibi) ya da izleri, etkileri, hatta belki şahitleri hâlen yaşamakta olan güncel bir geçmişe dönüktür. Yakın geçmiş olarak tarih, köken bilinci olarak tarihten yani uzak geçmişin bilgisi olan tarihten farklı olarak hatıraları hayatımızı belirgin bir biçimde etkileyen bir tarihtir. Doğrudan yaşadığımız, yaşamakta olduğumuz, ait olduğumuz bir zamanın bilgisidir. Yakın geçmiş neredeyse çağdaşlarımız ile paylaştığımız anılara tekabül eder. Çünkü bir yüzyıl yaklaşık olarak bir insanın fiziki ve imgesel ömrüdür. Yüzyıl dönümlerinin diğer yıldönümleri ve anma törenlerinden farkı buradan kaynaklanmaktadır.

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 serisi de Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı etkinlikleri çerçevesinde Millî Mücadele ile ilgili yerel ve ulusal hafızanın değerlendirilmesi ve canlanmasına bir katkı sunmak amaçındadır. Aslında 23 Nisan'dan 19 Mayıs'a 30 Ağustos'tan 29 Ekim'e resmî bayramlarımızın hemen hepsi aynı kurucu hadisenin farklı anlarının hatırlanması ameliyesidir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkışı, TBMM'nin açılışı, Büyük Taarruz ve Cumhuriyet'in ilanı Millî Mücadele çerçevesindeki siyasi, toplumsal ve askerî hadiselerdir. Cumhuriyetimizin 100. yıldönümü, her yıl kutladığımız bu önemli tarihsel hadiseleri üzerinden tam bir asır geçtikten sonra daha büyük bir coşku ile hatırlamak, muhasebe etmek, kıyıda köşede unutulmuş veya ihmal edilmiş hususiyetlerini araştırmak, kullanılmamış bilgi kaynaklarını tespit etmek, yeni bilgi ve yorumları yaymak ve farklı entelektüel ve sanatsal vasıtalarla topluma mal etmek için bir vesile ve fırsattır.

Millî Mücadele'yi Yeniden Değerlendirmek

Bilindiği üzere Millî Mücadele konulu Türkçe literatür, dönemi ağırlıklı olarak siyasi ve askerî gelişmelerden ibaret bir süreç olarak ele almaktadır. Monografiler ve ders kitapları genellikle ve pek tabii olarak Millî Mücadele önderlerinin fikir ve eylemleri ile cephelelerdeki askerî harekâta odaklanmıştır. Millî Mücadele'nin toplumsal ve yerel boyutları ise yeterince ve topluca değerlendirilebilmiş değildir.

Millî Mücadele ile ilgili mevcut çalışmalar, Ankara'dan, Samsun'dan, Erzurum'dan, Sivas'tan bahsettikleri kadar Artvin'den, Kırklareli'nden, Muğla'dan, Siirt'ten, Sinop'tan, Yozgat'tan, Bursa'dan... söz etmemektedir. Oysa Anadolu'nun dört bir yanından şehirlerimiz ve halkımızın farklı kesimleri bu mücadeleye bir şekilde katılmış, Millî Mücadele'nin doğrudan ya da dolaylı etkilerini yaşamışlardır. Ülkemizin her köşesinden evlatlarını cepheye gönderen babaların, geride kalan annelerin, kardeşlerin, eşlerin, çocukların hafızaları yaşanan ama ne yazık ki hakkıyla yazılamayan bir tarihin kaynaklarıdır. Onlar nüfusları azalan, ekmekleri eksilen, yaşadıkları yerler harabe ve viraneye dönen yine de bu varoluş mücadelesini canları ve malları ile büyüten insanlarımızdır.

Bu döneme, Millî Mücadele'ye, yerelden, şehirlerden ya da bölgelerden bakma iddiasında epeyce eser yayınlanmıştır. Ayrıca yayınlanmamış çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezleri de vardır. Bunların ekseriyeti yapısal olarak birbirini tekrar ve merkezî anlatıyı takip etse de yahut yeniden üretse de yerel olay, mekân, kişi bilgisi açısından literatüre değerli katkılardır.

Millî Mücadele'nin yüzüncü yıldönümünde yapılması elzem işlerden biri de Millî Mücadele'nin çevreden merkeze bir tarihinin olabildiğince çok sesli ve katılımcı bir anlayışla yazılmasıdır. Yerelde sıradan insanların Millî Mücadele'ye dair algı ve deneyimlerinin Millî Mücadele tarihyazımına nasıl dahil edilebileceği önemli bir sorudur. "Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi"nin amacı şehir şehir Türkiye'nin Millî Mücadele ile ilgili yerel hafızasını tazelemektir. Millî Mücadele yıllarının eksiksiz olarak yurdun dört bir yanında nasıl yaşandığını göstermektir. Çok sayıda akademisyen ve araştırmacının katılımı ve katkısıyla Millî Mücadele'nin yerel düzeydeki izlerini derlemek ve değerlendirmektir.

Bu çalışmada mevcut literatür gözden geçirilmiş, yer yer yeniden yorumlanmış, bunun ötesinde arşiv belgelerinin yanı sıra başta yerel basın olmak üzere, anılar ve günlüklere, efemeraya, sözlü kaynaklara, folklor, mimariye, topografyaya ve özellikle yerelde, taşrada kıyıda köşede kalmış kaynaklara bakılarak hem eski bilgiler güncellenmiş hem de literatüre yeni bilgiler ilave edilmiştir. En önemlisi yerel tarihin demokratik, sivil ve katılımcı imkânlarından yararlanarak, insanların kendilerini birer parçası olarak hissedebilecekleri bir tarihsel hafıza oluşturulmaya çalışılmıştır.

Yerellik, Ulusallık ve Evrensellik

Tarihsel olarak ulusun farklı unsurlarını birleştiren bir hadise olan Millî Mücadele'nin farklılıkları bir araya getiren, birleştiren bir tarihyazımı olmalıdır. Bu yüzden Millî Mücadele'ye merkezden ve yerelden eşzamanlı ve birlikte bakabilmek önemlidir. Yani Millî Mücadele'ye yerelden bakmak asenkronik, birbiriyle ilgisiz ve ilişkisiz, birbirinden bağımsız mikro-tarihler bulmak anlamına gelmez ama şüphesiz ders kitaplarına sinen resmî tarih anlatısının çok daha zengin ve çok sesli yazılabileceği anlamına gelir. Yani örneğin Güney cephesinin nasıl benzersiz bir kahramanlık tablosu olduğu görülmelidir ama bu bizi Antep'in Ankara'dan ayrı bir kaderi varmış sanısına da götürmemelidir. Yani Güney cephesinin Batı cephesinden erken kapanması tarihsel bir olgudur ama Batı cephesinde başarısız olursa idi, Güney cephesindeki başarının ne işe yarayacağı meçhuldür. Yani yerel deneyimlere karşılaştırmalı ve sistemik olarak bakmak gerekir. Mikro ve makro bakışlar arasında bir uyum mümkündür.

Yerel tarihçilik, yakın döneme kadar akademi dışında yerel tarihe tutkuyla merak ve bağlılık duyan, genellikle amatör bazen de profesyonel yazar, koleksiyoner, müzeci vesairenin çalışmalarından ibaret görülmekteydi. Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde taşrada öğretmenlik, bilhassa da tarih öğretmenliği yapan bir kuşak, yerel tarihçiliğe bir altın çağ yaşatmışlardı. Daha yakın dönemde bilhassa üniversite sayısının artması ve Anadolu şehirlerinin hemen hepsinde üniversiteler kurulması ile bu

üniversitelerin tarih bölümlerinde özellikle Yakın Çağ ve Cumhuriyet Tarihi alanlarında o üniversitenin kurulduğu şehir ve bölge ile ilgili yerel tarih çalışmaları, tezler ve bilimsel neşirler yapıldı. Bugün akademi dışı yerel tarih meraklısı yazar ve koleksiyonerler, yerel tarih malzemesini ve birincil kaynakları ellerinde bulundurmaları hasebiyle yerel tarih çalışmaları için hâlâ çok önemli bir mevkedirler ama akademik yerel tarihçilik de özellikle yakın dönemde ciddi bir literatür ortaya koydu.

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 dizisi hazırlanırken yerel deneyimlere karşılaştırmalı olarak bakılması, zaman ve mekân şartlarının çok boyutlu olarak ele alınması prensibi benimsendi. Yerel öznelerin, olayların ve mekanların ön plana çıkarılmasının, insanların kendilerini parçası ve sahibi hissedecekleri bir tarihin yazılması için şart olduğu ve Millî Mücadele'ye yerelden bakmanın onu yerinden ve yaygın olarak görmeye imkân vereceği ön kabulünden hareket edildi. Bunu yaparken salt akademik tarihçilikle yetinilmemesi, yerel tarihçilerin sürece katılması hedefi sınırlı da olsa mümkün olabildi.

Millî Mücadele'nin evrensel boyutları, başka ulusal kurtuluş savaşları ile olan münasebetleri, üçüncü dünyadaki bağımsızlık mücadelelerine ilham olması gibi hususiyetler başka bir çalışmanın konusu olmakla beraber bu seride topluca yayınlanacak olan yerel bilgi ile ilgili literatürün de zenginleşeceği şüphesizdir.

Zamanı Genişletmek

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 çalışmasının amaçlarından biri Millî Mücadele'nin zamansal çerçevesini genişletmektir. Literatürde Millî Mücadele'yi farklı tarihlerde başlatan ve bitiren çalışmalar ve otobiyografik anlatılar var. Bu metinlerdeki zaman algısı aslında Millî Mücadele'nin anlamı üzerindeki rekabetin de belirleyici bir unsurudur. Hangi tarihlerin öncelikli ve önemli olduğu, ilkler ve enlerin neler olduğu, kronolojideki kritik durakların hangileri olduğu anlatıya rengini verme potansiyeline sahiptir.

Bu çalışmada Millî Mücadele tarihi olabildiğince geniş bir zamansal çerçevede değerlendirilmek istendi. Genel olarak en erken başlangıç tarihlerinden biri ile, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile başladığı ve en geç bitiş tarihlerinden biri olan 29 Ekim 1923'te nihayete erdiği kabul edildi. Şüphesiz istisnai de olsa bundan daha geniş zamansal çerçeve önerileri vardır. Alternatif başlangıç ve bitiş tarihlerinin her biri önceki ve sonraki teşebbüs ve gelişmeleri göz ardı etmekle maluldür. Bu seçimlerin çoğu zaman sembolik önemi (Millî Mücadele'de ilk kurşunun nerede ve ne zaman atıldığı sorunu gibi) tarihsel kavrayışımızı zenginleştirme işlevinin önüne geçmektedir. Özellikle yerel tarih araştırmaları bu gibi sembolik önemi haiz meselelerde yeni bilgiler ortaya koymakta vaatkâr olmakla beraber; Anadolu'nun mütareke sonrasında İtilaf devletleri işgaline uğrayan bölgelerinde direnişin behemehâl başladığı, işgale uğramayan birçok şehirde direnişin tetiklenmesi ve örgütlenmesinin ise daha geç bir tarihte İzmir'in işgali ile başladığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde cephe arkası sayılabilecek Anadolu şehirlerinde 1921 ve 1922'nin sıcak askerî gelişmeleri maddi ve manevi etkileriyle yoğun bir şekilde gözlemlenebilirken, 1923 senesinin siyasi ve diplomatik gelişmeleri taşrada belli belirsiz hissedilmektedir.

Mekânı Yaymak

Millî Mücadele tarihyazımının önemli bir kusuru sınırlı bir coğrafyayı merkeze almasıdır. Genel Millî Mücadele anlatılarında önemli tarihsel hadiseler iki elin parmaklarını geçmeyen şehirlerde yoğunlaşır. Sanki sadece buralarda silahlı direniş organize olmuş, sadece buralarda kongreler düzenlenmiş, sadece buralarda fiili çatışma durumları yaşanmış gibidir. Oysa farklı yoğunluklarda olsa da Anadolu ve Trakya'nın hemen her yeri benzer gelişmelere sahne olmuştur. Millî Mücadele'nin Kuvâ-yı Milliye ya da kongreler yanında başka hususiyetleri de vardır ve il il, kaza kaza, köy köy Türkiye'nin her yerinde bu döneme özgü hadiseler, tepkiler, fedakarlıklar ortaya konmuştur.

Yerel tarih çalışmaları Millî Mücadele tarihyazımındaki bu coğrafi repertuarı da zenginleştirmeyi vaat etmektedir. Yerel perspektiften cepheler anlatılırken de Millî Mücadele'nin önemli yerel hadiseleri dillendirilirken de pek çok mekân adı tarihyazımına mal olmaktadır. Dağlar, vadiler, geçitler, düzlükler... Gerçekten de yerelden bakan bir Millî Mücadele kitabı biraz coğrafya kitabına benzer çünkü yerellik mekanla birlikte var olan bir kavramdır. Bu bağlamda Türkiye'nin 7 bölgesindeki ve 81 ilindeki Millî Mücadele sürecinin ele alındığı bu proje bir yandan Kurtuluş Mücadelesi'nin cephelerine odaklanırken bir yandan da cephe gerisindeki olaylara yakın bir perspektiften bakmıştır. İzmir'in işgaline memleketin her köşesinde gösterilen tepkiler, savaşan askerlere yapılan yardımlar, gönderilen kıyafetler, itilaf devletlerine iletilen protesto telgrafları ve başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Millî Mücadele liderlerine duyulan saygı ve güven Türkiye'nin her coğrafyasında yaşanmışlıklara sadece birkaç örnektir.

Özneleri Çoğaltmak

Millî Mücadele'nin belli başlı aktörlerini hepimiz biliriz. Millî Mücadele'nin bilinenler yanında adları bilinmeyen, unutulmuş yahut hiç duyulmamış aktörleri vardır. Bu aktörler bir piyade alayı da olabilir, bir çete de olabilir; bir kadın da, bir tabip de, bir müderris de, bir gazeteci de, bir yerel tarihçi de, bir tümen de olabilir; bir aşiret de. Millî Mücadele'nin insan profilini ortaya çıkarmak Millî Mücadele'nin öznelerinin sayısını artırmakla mümkündür.

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 serisinde bu büyük hadisenin önder ve lider kadrolarının yanı sıra bugüne kadar "sahnenin dışında" kalmış olanlara da kulak vermek gayesi güdüldü. Yerel direniş organize edenlerin, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurucu ve üyelerinin, yerel kongreleri düzenleyenlerin, Kuvâ-yı Milliye çatısı altında silahlı direniş başlatanların, son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde ve TBMM'de bölgelerini temsil eden mebusların, valilerin, belediye reislerinin, müftülerin, gazetecilerin, yerel kamu görevlilerinin, bazı azınlık çetelerinin saldırılarına karşı yerel halkı koruyan çetelerin, eşraftan önde gelenlerin nadiren ulusal tarihe konu olabilmiş yereldeki eylemlerine odaklanıldı. Millî Mücadele'nin belli bir anında yahut bütününde aleyhinde olmuş bazı

aktörler, örneğin İstanbul Hükümeti valileri, Ankara Hükümeti karşıtı asiler de isimleri ve eylemleri ile yerlerini aldılar. İtilaf devletleri mümessilleri, yereldeki işgal kuvvetlerinin komutanları da adları ve fiilleri ile görüldüler. Eksikleriyle de olsa Millî Mücadele'nin insan profili ortaya konulmaya çalışıldı.

Kaynakları Çeşitlendirmek

Tarihi daha önce dışarıda bırakılmış olan kişilere açmanın iki yolu olabilir: Birincisi yeni yöntemler kullanmak, ikincisi yeni kaynaklara başvurmak. *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923* çalışmasının hedeflerinden biri de kaynakların zenginleştirilmesi ve çeşitlendirilmesiydi.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk*'u başta olmak üzere, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi belgeleri, ulusal ve yerel süreli yayınlar, dönemin siyasi ve askerî kadrolarının anıları Millî Mücadele literatürü içinde önemli yer tutmaktadır. Millî Mücadele'yi yerelde idare eden sivil idarelerin düzgün kayıt tutması, her işlerini kayıt altına almaları ve bunların bazılarını üniversitelerin ve yerel yönetimlerin yayınlaması çok değerlidir. Çok okunan, sıkça referans verilen Millî Mücadele liderlerinin anılarının yanında yakın zamanda yayınlanan asker ve sivil ve hatta döneme dair kadın anıları literatürü zenginleştirmiştir. İşgal güçleri mensuplarının, azınlıkların, misyonerlerin anılarının ortaya çıkması da sevindiricidir.

Elbette bu kaynakların bazıları ile ilgili çözülmesi gereken sorunlar vardır. Örneğin Millî Mücadele fotoğrafı olarak gördüğümüz imajların bir kısmı Millî Mücadele'den sonra çekilmiş fotoğraflardır. Daha geç tarihlerde resmî bayram ve anma törenlerinde biraz idealize edilmiş bir geçmişi anmak, canlandırmak için yerel kıyafetlerini giymiş ve silahlarını kuşanmış Kuvâ-yı Milliyecileri gösteren fotoğraflar bulunmaktadır. Ayrıca özellikle matbu kaynaklardaki fotoğrafların bir kısmı bir tür gravür/çizim sayılabilecek Millî Mücadele görselleridir. Bunlar teknik bir zorunluluktan ötürü, fotoğrafları basmak için uygun klişe sistemi bulmak zor olduğundan, belki bir fotoğraftan yararlanılarak veya yaşayanların anlatımına dayanarak desinatörler tarafından çizilen resimlerdir. Görsel malzeme ile ilgili sorunların bir kısmının çözümü malzemeyi iyi tanımakla, fotoğrafın kaynağını tespitle mümkündür. Ne yazık ki Millî Mücadele dönemi, Alman ve Avusturyalı fotoğrafçı, sinematograf ve ressamların katkı verdikleri Birinci Dünya Savaşı'nın görsel repertuarı kadar zengin ve iyi belgelenmiş değil. Kaynakların çeşitlenmesi tabii olarak meselenin yeni temalar etrafında değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Bu çalışmada Millî Mücadele tarihyazımının mevcut birikiminden yararlanıldı. Resmî ve özel kurumlar ile yerel yönetimlerin yayınları, ayrıca yayınlanmamış yüksek lisans ve doktora tezleri dikkate alındı. Mevcut literatürün derlenmesi ve tekrarlanması ile yetinilmeyerek yeni yorumlara ve yeni bilgilere yer verildi. Millî Mücadele kaynakçası açısından mevcut literatüre katkı sayılabilecek bazı yenilikler ortaya çıktı ve daha önce hiç kullanılmamış birincil kaynaklar tespit edilip kullanıldı.

Kavramlar ve Temalar

Millî Mücadele’yi her kuşağın yeniden ve yeniden yazması gereklidir ama bu bir o kadar da zordur. Katı, kalıplaşmış, kalın çizgilerle çizilmiş bir tarihyazımı söz konusudur. Alanın terminolojisi, belli başlı kavram ve kelimeler dağarcığı 1920’lerde ortaya konduğu şekli ile durmaktadır. “Mütareke”den “Misak-ı Millî”ye, “Kuvâ-yı Milliye”den “Tekâlif-i Milliye”ye Millî Mücadele tarihyazımının dili adeta dilin doğal evrimine direnmektedir.

Bu çalışmada kavramsal olarak *Nutuk* başta olmak üzere Millî Mücadele tarihyazımının köşe taşı metinlerindeki terminolojiye sadık kalınmakla beraber daha zengin ve çok sesli bir Millî Mücadele kavrayışının eski terminolojiyi zenginleştirmekle mümkün olacağı da kabul edildi. Her kavramın bir şeyleri izah ederken bazı şeyleri de örttüğü kabulünden hareket edildi. Örneğin Kuvâ-yı Milliye kavramı Millî Mücadele tarihyazımının anahtar kavramlarından biri ve bu kavramın halk kahramanlığını vurgulaması önemsendi ama liderlik ve organizasyon faktörleri de ihmal edilmedi. Kavramların akışkanlık ve geçişkenliği görülmeye çalışıldı. Mesela bugün zihnimizde verili sivil ve asker ayrımının Millî Mücadele dönemi için ne kadar geçerli olduğu sorgulanabildi.

Gerek Millî Mücadele tarihyazımının gelenek ve doğası, gerekse de yerel tarihin imkanları kavramsal yeniliklere çok değilse de tematik olarak çeşitlenmeye ve zenginleşmeye açıktır. Millî Mücadele tarihyazımı en erken evresinden itibaren bu büyük hadiseyi siyasi ve askerî, kısmen de diplomatik bir başarı olarak ele almışken, yerel tarihin imkanları ile yakın zamanda göç, asayiş, ulaştırma-lojistik, neşriyat, sağlık hizmetleri, posta hizmetleri gibi temalar üzerinden döneme yaklaşmak yaygınlaştı. Bu çalışmada Millî Mücadele’nin yeni ve çeşitli temalar etrafında anlatımı arzu edildi. Döneme sadece kahraman ve kahramanlık arayışı ile bakılmadı; protesto gösterileri, mitingler, toplu dilekçe ve telgraf eylemleri, seçimler gibi kitlesel olaylara odaklanıldı, gündelik ekonomik faaliyetler ile eşkıyalık ve asayiş meseleleri gibi toplumsal sorunlar inceleme konusu oldu.

Yöntem

Elinizdeki bu eser yüzden fazla akademisyen ve yerel tarihçinin katılımı ile vücut buldu. Proje kapsamında Millî Mücadele’nin yerel tarihleri on iki cilt olarak tasnif edildi. Her ciltte bugünkü idari taksimat esas alınarak 81 vilayette Millî Mücadele döneminin izleri derlendi. Bugünkü idari taksimatta yer bulup Millî Mücadele senelerinde farklı idari bölümlendirme ve adlandırmalara tabi olan şehirler ve kasabalar ciltlerde bugünkü idari taksimat çerçevesinde tahlil edildi. Örneğin Kiğı Bingöl başlığı altında, Şırnak Siirt başlığı altında, Safranbolu Karabük başlığı altında anlatıldı.

Eserin ciltleri önem ve öncelik gözetilmeksizin ama pratik gerekçelerle sıralandı. İlk ciltlerde Yunan, İtalyan ve Fransız işgal bölgelerindeki şehirler yer aldı. Trakya’nın konumu gereği İstanbul’a bitişik olması tercih edildi. Millî Mücadele dönemine yerel bakışlar esas alındığından iki “hükümet merkezi” İstanbul ve Ankara son iki ciltte değerlendirildi.

Her bir ciltte o cilde konu olan şehirlerin 1918-1923 yılları arasındaki serencamını anlatan kronolojik monografiler alanın en önde gelen isimleri tarafından kaleme alındı. Metnin ana gövdesini teşkil eden bu kronolojik monografilerin yanı sıra açık çağrıya çıkılarak Millî Mücadele döneminde ilgili şehir veya bölgeye dair daha spesifik konuları (olay, mekân, biyografi) ele alan makaleler de kabul edildi. Böylece Millî Mücadele gibi ulusal bir ortak değer tarihi yazılırken olabilecek en geniş katılımın sağlanması hedeflendi. Bu alanda evvelce eser vermiş olan yazarlardan metinlerini güncellemeleri, yeniden yorumlamaları istendi. Her bir ciltte yer verilen yazıların yüzüncü yıla ait/dair bir yorum içermesi önemsendi. Özellikle alt-başlıkların yerel durum, olay, kişi ve mekanlara gönderme yapmasına hassasiyet gösterildi.

Kronolojik monografiler ve makalelerin her biri yine Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında temayüz etmiş önemli ilim adamları arasından belirlenen hakemler tarafından değerlendirildi ve elemeye tabi tutuldu. Farklı ciltler arasında kavram ve yazım birliği esası gözetilirken, üslup ve yöntem birliği sağlanması adına yazım, hakemlik ve son okuma süreçlerinde yazarlarla iletişim sürdürüldü. Metnin dilinin güncel, herkesçe anlaşılabilir, sade ve duru bir Türkçe olmasına çalışıldı. Terminolojinin dönemin klasik metinlerine uyumlu olması, *Nutuk*'taki kavramların kullanılması, bilhassa özel isimlerin "tercüme" edilmemesi, örneğin Ulusal Ant değil Misak-ı Millî, ateşkes değil mütareke denilmesi tercih edildi. Etnisite, din, mezhep vs. temelli grupların incitilmemesi için hassas bir dil kullanılmasına dikkat edildi. Ciltlerin görsel açıdan olabildiğince zengin olması adına yazarların yanı sıra kurum arşivleri ve koleksiyonlardan önemli miktarda Millî Mücadele görselleri temin edildi.

Geniş Kitlelere Ulaşmak

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 projesinin problemlerinden biri de akademik ve popüler tarihçilik arasındaki mesafenin eş zamanlı olarak hem açıldığı hem kapandığı bir zamanda tarih disiplininin ilmî ilke ve standartlarından vazgeçmeden olabildiğince geniş kitlelere ulaşabilmektir. Millî Mücadele kurucu bir hadise olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde ilköğretimden yükseköğretime kadar müfredatın ayrılmaz bir parçasıdır. Edebiyattan sinemaya, yazılı basından televizyon dizilerine ve tartışma programlarına pek çok popüler kültür mecrasında tarihin gündelik kullanımının en sık kullanılan nesnesi Millî Mücadele ve onun özneleridir. Öte yandan akademik bilginin üretim ve yayılımında merkezi roller atfedilen tez yazım ve makale yayım süreçleri popüler ilgiden neredeyse soyutlanmış olduğundan Millî Mücadele ile ilgili akademik bilgi birikiminin geniş kitlelere erişebildiğini söylemek mümkün değildir.

Bu çalışmanın amaçlarından biri de Millî Mücadele ilgili üretilmiş ve üretilmekte olan akademik bilginin popülerleşmesi, kamuoyunda tartışılması, kimi meseleler üzerinde yeni konsensüsler teessüs etmesidir. Millî Mücadele'yi daha geniş bir zaman diliminde daha yaygın bir coğrafyada ve daha fazla fail üzerinden izah etme çabası ve metinsel anlatıya görsel ve grafik unsurların daha çok eşlik etmesi gayreti bu hedeflere matuftur.

Bu bakış yakın dönem tarihyazımının bürokratik diline pedagojik ve edebi eleştiriler de içermektedir. Çalışma derli toplu bir çerçeve sunduğundan başka yeniden bakışları da mayalaması umulur. Bu on iki ciltlik veriden kimi bilgilerin okul ve ders kitaplarına girmesi, bazı vaka ve şahsiyetlerin edebi eserlere, dizi, film ve dijital oyunlara ilham olması temenni edilir.

Teşekkür

"Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi" Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Etkinlikleri çerçevesinde Türkiye Bilimler Akademisi himayesinde Akademi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi iş birliği ile hayata geçirildi. Proje kapsamında ülkemizin çeşitli üniversitelerinden akademisyenler ve yerel tarih araştırmacıları ile iş birliği mekanizmaları geliştirildi. 2021 Nisan ayında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nin ev sahipliğinde İstanbul'da düzenlediğimiz çalıştayda projenin ilkeleri ve yol haritası belirlendi. Alanın en saygın hocalarının katılımı ve desteği ile Proje Bilim ve Danışma Kurulu teşkil edildi. Bilim ve Danışma Kurulu projenin her aşamasında aktif olarak sürece katkı sundu. Hazırlık sürecinde İstanbul, Gaziantep, Çorum ve İzmir'de gerçekleştirdiğimiz sempozyumlar ve çalıştaylarda konunun uzmanları ve ilgilileri bir araya getirilerek, Millî Mücadele'ye yerel bakış imkanları arandı.

Uzun ve yoğun süren proje sürecine katkı sunan kurum ve kişilere teşekkürü bir borç biliriz.

Öncelikle esere yazı ve çalışmaları ile katkı veren tüm hocalarımıza ve araştırmacılara, cilt koordinatörleri Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu ve Prof. Dr. Ali Satan'a teşekkürlerimizi sunarız.

Ciltlerde yer alan görseller metin yazarlarının yanı sıra farklı kurumların katkıları ile toparlandı. Bu noktada Millî Mücadele dönemine ait kendi arşivlerinde yer alan görsellerden seçmeler sunan Türk Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi yetkililerine teşekkür ederiz.

Projenin koordinasyonu sürecindeki emekleri için Milli Savunma Üniversitesi öğretim üyesi ve TÜBA Başkan Danışmanı Dr. Mürsel Doğrul'a, projedeki koordinasyon ve idari süreçlerdeki katkıları için uzman arkadaşımız Büşra Bulut'a, proje asistanları Ayşe Kandemir, Dilruba Kocaişık ve Zehra Saliha Sert'e, projeye emek veren tüm TÜBA ve FSMVÜ çalışanlarına müteşekkirimiz.

12 ciltlik bu serinin hazırlanmasına katkılarının yanı sıra proje süresince düzenlenen bilimsel etkinliklerin organizasyonunda yer alarak bize her aşamada destek olan, süreç boyunca fikir ve görüşlerine müracaat ettiğimiz ve projeyi birlikte şekillendirdiğimiz Proje Bilim ve Danışma Kurulu üyeleri değerli hocalarımız Prof. Dr. Azmi Özcan, Prof. Dr. Cezmi Eraslan, Prof. Dr. Haluk Selvi, Prof. Dr. Nurten Çetin, Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu, Prof. Dr. Zekeriya Kurşun'a teşekkür ederiz.

Sürecin başından bugüne kadar yanımızda olan ve her projede olduğu gibi bu projede de en büyük destekçimiz olan Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi rektörü sayın Prof. Dr. M. Fatih Andı'ya teşekkür ederiz.

Projeyi ilk gününden son aşamasına kadar himaye eden, projenin tüm faaliyet ve etkinliklerine bizzat katılarak destek veren ve fikirlerini paylaşan, Proje Bilim Kurulu ile yürütücülerinin tüm süreçlerdeki öneri ve uygulamalarına alan açan ve Millî Mücadele'nin 100. Yılında bu değerli eserin vücuda gelmesine büyük emek veren Türkiye Bilimler Akademisi'nin saygıdeğer başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker'e projede yer alan herkes adına hassaten şükranlarımızı arz ederiz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yıldönümünde yayınlanan Millî Mücadele'nin bu kapsamlı ve güncel yorumunun olabildiğince geniş bir okur kitlesine ulaşabilmesini, Millî Mücadele'nin ulusal ve yerel boyutları ile daha iyi tanınıp anlaşılmasına katkı vermesini ve bundan sonra yapılacak çalışmalar için de bir ilham ve kaynak olmasını temenni ederiz.

Cilt Hakkında

Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU

Prof. Dr. Ali SATAN

Cilt Koordinatörleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. kutlu yaşında Türk tarihinin belki de en kritik dönüm noktalarından birisini bütün unsurları ve yönüyle anlamlandırmak ve genç nesillere aktarabilmek adına çok sayıda değerli çalışma meydana getirildi. Kitaplar, makaleler, sempozyumlar, panel ve seminerler ile tarihimizin önemli dönemeçleri, milli ve manevi değerlerimiz ile milletimizin istikbaline ışık tutacak kültürel hafızamızı gözler önüne serecek kıymetli eserler verildi. Cumhuriyetimizin yüzüncü yaşına uzanan süreçte söz konusu eserlerin oluşturulabilmesi adına mühim bir yapı taşı olan arşivlerimiz Osmanlı'dan Cumhuriyet'e birçok kurumun da katkısı ile düzenli hale getirildi. Milyonlarca belgenin tasnifi yapıldı ve araştırmacıların, meraklıların incelemesine açıldı. Yakın zamanda kurum arşivlerinin T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı çatısı altında birleştirilmesi ve bununla beraber tasnif faaliyetinin hızlandırılması ile bu hususta mühim bir ivme yakalandı. Bu kapsamda başta cumhuriyet döneminin birinci elden kaynaklarının sağlanmasında büyük rolü bulunan T.C. Dışişleri Bakanlığı'na ait Diplomatik Arşive ait evrakın tasnifinin sürdürülürken peyderpey kullanıcıya açılması bu alandaki araştırmacılar açısından oldukça değerli bir hamle olmuştur.

Bugün sayısı iki yüzü aşan üniversitelerimizde tarih, bilgi belge yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler bölümleri, Türkiyat Araştırmaları, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitülerinde cumhuriyet tarihimize dair yüzlerce yüksek lisans, doktora ve doçentlik tezleri hazırlandı. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu çatısı altında faaliyet gösteren Türk Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi gibi değerli kuruluşlar ile Genelkurmay Başkanlığı'nın başta kendi yayınları ve kuvvet komutanlıklarının yayınları cumhuriyet tarihimiz açısından çok sayıda nitelikli eserin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bununla beraber ülkemizde özel yayıncılıkta da ilerleme sağlamış, nitelik ve nicelik olarak gözle görülür artış kaydedilmiştir. Elbette bu artıştan cumhuriyet tarihi alanı da payını almıştır.

Gelinen bu noktada cumhuriyet tarihinin özel alanları için oldukça değerli çalışmalar ortaya konmuş olsa da alanın uzmanlarının birikimlerinden faydalanarak birbirini takip eden ciltlerle bir külliyat oluşturmak kamu kurumlarından beklenmiştir. Türkiye Bilimler Akademisi ve Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi bu noktadan hareket ederek Cumhuriyetimizin 100. yılında Millî Mücadele'yi tüm yönleri ile ele alacak bir proje

başlatmıştır. Bu proje ile yurdun dört bir tarafında Millî Mücadele yıllarını ele alan çalışmalar akademik birikim ile birleşerek Cumhuriyet tarihi anlatımlarında verimli kullanılabilecek bir eser dizisi ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Ayrıca memleketin her yanında mütareke ve işgalin acılarını yaşamış milletin evlatlarının istiklal ve istikbali için mücadele etmiş kahramanlarımızın hatırası yad edilmiş, gelecek kuşakların bu hatıraya sahip çıkacağı inancı ile yerelden genele kapsamlı ciltler planlanmıştır.

Askeri literatüre bakıldığında Millî Mücadele, Alman asker ve stratejist General Erich Ludendorff'un kavramlaştırdığı "*Topyekûn Savaş*" tanımına oldukça uymaktadır. Anadolu'ya ayak bastığı andan itibaren milletin azim ve kararına müstenit hareket eden Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler yürütülecek mücadelenin her adımında birlik ve beraberliğin önemine vurgu yapmışlardı. Havza ve Amasya'da milletin işgalleri topyekûn kınamasını tavsiye eden bildirilerinin ardından Mustafa Kemal Paşa Erzurum ve Sivas'ta milli kuvvetlerin tek elden idaresini esas alan anlayışının beraberindekiler tarafından da benimsenmesini sağlamıştır. Bu kapsamda işgal altındaki İstanbul'da İtilaf Devletleri güdümünde kalan hükümete alternatif Heyet-i Temsilîye teşekkül ettirilmiştir. Bu heyet Sivas'ta alınan kararlar ile tüm Anadolu'ya şamil hale gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsilîye'nin Sivas'tan Ankara'ya intikal etmeleriyle beraber ise Millî Mücadele'nin merkezi Ankara olmuştur. Ankara'nın merkez olmasını takip eden süreçte milli kuvvetlerin sağladığı başarıların etkisi ile siyasi, askeri, ekonomik ve diplomatik gücün İstanbul'dan Ankara'ya geçtiği görülmüştür. Yirminci yüzyıl başlarken küçük bir Anadolu kasabası olan bu şehir 1922 yılının sonlarında fiilen muzaffer bir başkente dönüşmüştü. Devrin büyük emperyalist güçleri İngiltere, Fransa, İtalya ve onların desteği ile "Küçük Asya Macerasına" atılmış Yunanistan karşısında kazanılan büyük zaferi takip eden yıl Ankara yeni devletin resmen baş şehri olarak tacını da takmıştı.

Milli hakimiyetin tecelligâhı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde vatanperver millet temsilcilerine kapılarını açan Ankara emperyalizme karşı direnişin adı olarak tarihteki yerini almıştı. Ankara artık doğudan ve batıdan başta diplomatlar olmak üzere gazeteci, tüccar, uluslararası konsorsiyumların iş takipçileri, askerler ve doğal olarak casusların uğrak yeri olmuştu. Yine de bu şehir aslen en çok harbin mazlumlarının, vatanın farklı köşelerinden göçmek zorunda kalan insanların sığınağı haline gelmişti. Vatan toprağının her karışından cepheye gitmek üzere yola çıkan askerler ve cephede yaralananlar Millî Mücadele'de Ankara'nın en önemli misafirleri olmuştu. Hepsine ilave olarak savaşın tabi unsuru esirler de Ankara'nın konuklarıydılar.

Ankara'nın Millî Mücadele döneminde her açıdan yaşadığı büyük değişim ve dönüşüm bu cildin konularını teşkil etmektedir. Ankara üzerinde 100 yıllık akademik birikimin bir yansıması olan bu çalışmada kronolojik akışı aktaran metne ek olarak birçok makale ile Ankara'da cereyan eden olayların farklı cephelerine bakılmaktadır. Kitap Millî Mücadele'nin Ankara sathında yaşananlar ile memleketin tamamını ilgilendiren birçok hususta yeni bilgi ve belgeye ilaveten dönemin aktörlerinin hatıralarının kullanımı ile özgün bir hal almıştır. Bu cilde makaleleri ile katkı sunan araştırmacılara, metinlerin tashihi için gösterdiği özveri ve çabadan dolayı Doç. Dr. Hadiye Yılmaz Odabaşı'na ve çalışmanın her safhasında yardımcı olan Arş. Gör. Selim Hüsem'e, teşekkür ederiz.